

СРПСКИ ДИЈАЛЕКТОЛОШКИ ЗБОРНИК
КЊИГА LXIX

ACADÉMIE SERBE DES SCIENCES ET DES ARTS
et
INSTITUT DE LA LANGUE SERBE DE
L'ACADÉMIE SERBE DES SCIENCES ET DES ARTS

RECUEIL
DE DIALECTOLOGIE
SERBE
LXIX

TRAITÉS ET MATÉRIAUX

Comité de rédaction

*Dr. Nedeljko Bogdanović, Dr. Žarko Bošnjaković, Dr. Miodrag Jovanović,
Dr. Dragomir Kozomara, Dr. Sofija Miloradović, Dr. Radivoje Mladenović,
Dr. Miroslav Nikolić, Dr. Dragoljub Petrović, Dr. Mihai Radan, Dr. Slobodan
Remetić, Dr. Rada Stijović*

Rédacteur en chef
SLOBODAN REMETIĆ

BELGRADE
2022

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ
и
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

СРПСКИ
ДИЈАЛЕКТОЛОШКИ
ЗБОРНИК
LXIX

РАСПРАВЕ И ГРАЂА

Уређивачки одбор

*Др Недељко Богдановић, др Жарко Бошњаковић, др Миодраг Јовановић,
др Драгомир Козомара, др Софија Милорадовић, др Радивоје Младеновић,
др Мирослав Николић, др Драгољуб Пејровић, др Михај Радан,
др Слободан Реметић, др Рада Симијовић*

Главни уредник
СЛОБОДАН РЕМЕТИЋ

БЕОГРАД
2022

Покренут 1905. године.

Главни уредници:

Академик Александар Белић (1905–1960),
академик Михаило Стевановић (1960–1974),
академик Павле Ивић (1976–1999),
академик Александар Младеновић (2002–2010),
академик АНУРС Слободан Реметић (2010–).

Секретар часописа
Др Марина Јуришић

Прихваћено на VI скупу Одељења језика и књижевности САНУ
27. септембра 2022. године на основу рецензија:
др Слободана Реметића (АНУРС, Бања Лука), др Недељка Богдановића
(Филозофски факултет, Ниш), др Раде Стијовић (Институт за српски језик САНУ,
Београд), др Жарка Бошњаковића (Филозофски факултет, Нови Сад),
др Радивоја Младеновића (Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац),
др Николе Рамића (Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац),
др Софије Милорадовић (Институт за српски језик САНУ, Београд) и
др Марине Јуришић (Институт за српски језик САНУ, Београд).

У финансирању ове књиге учествовало је
Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије

Издају

Српска академија наука и уметности, Београд, Кнеза Михаила 35
и
Институт за српски језик САНУ, Београд, Кнеза Михаила 36/1

Телефон: 011/2027-121
e-mail: srpski.dijalektoloski.zbornik@gmail.com, profesorremetic@gmail.com
www.isj.sanu.ac.rs

Часопис излази годишње

Компјутерска припрема за штампу:
Давор Палчић
palcic@eunet.rs

Штампа:
ЛП Службени гласник
Београд, Јована Ристића бр. 1

САДРЖАЈ

Стр.

Монографије, расправе и чланци

Драгомир В. Козомара: <i>Фонетичке особине говора Басијаса</i>	1–102
Драгољуб Златковић: <i>Трећа дојуна</i> Речнику пиротског говора . . .	103–280
Миљана Чопа: <i>Дистрибуција дугоузлазног акценција у говору Туйрије</i>	281–309
Биљана М. Савић: <i>Лексика илейарсџа (на основу грађе из Великог Блашка код Бањалуке)</i>	311–331
Славољуб З. Марковић: <i>О акценцију иридева у ијекавским говорима зајадне Србије</i>	333–346
Драгана Новаков: <i>Народни називи за јела и њића у говору Томашевца</i>	347–374

Прикази и критике

Бојана М. Вељовић Поповић: <i>Зборник радова Резултатии досадашњих и њавци будућих исџраживања срџских народних говора Косова и Меџохије</i>	377–386

Додатак

Упутство за припрему рукописа за штампу	389–397
Уређивачка политика	399–408

Миљана Чопа

ДИСТРИБУЦИЈА ДУГОУЗЛАЗНОГ АКЦЕНТА У ГОВОРУ ЋУПРИЈЕ*

Ћуприја се налази у Поморавском округу, у централној Србији, и припада северном подручју косовско-ресавског дијалекта. Према актуелним описима, северно подручје косовско-ресавског дијалекта у погледу акцентуације одликује се новијим троакценатским системом, с померањем краткосилазног акцента с финалног слога, који је задржао свој квалитет када се пренео на слог који је претходно био кратак, док се у слогу који је био дуг након преношења реализује дугоузлазни акценат. Циљ овог истраживања је да се сагледа дистрибуција дугоузлазног акцента у говору Ћуприје. Корпус представљају спонтани разговори који су вођени са шесторо говорника из наведене области, који припадају два различитим генерацијама. Настојали смо да кроз анализу прикупљеног корпуса сагледамо дистрибуцију дугоузлазног акцента, односно да утврдимо у којем се степену силазни акценат заиста пренео на претходно дуг слог, као и то да ли се, уколико је акценат остао на старом месту, у слогу који му претходи реализује преакценатска дужина. Резултати истраживања показују ново акценатско стање којим се одликује говор северног подручја косовско ресавског дијалекта, тј. говор Ћуприје, а које подразумева новији троакценатски систем с доследно пренесеним краткосилазним акцентом на слог који му је претходио, и без преакценатског квантитета. Закључили смо да је процес преношења акцента, чији је резултат дугоузлазни акценат, на говорном подручју Ћуприје у потпуности завршен.

Кључне речи: дугоузлазни акценат, косовско-ресавски дијалекат, Поморавски округ, говор Ћуприје.

1. УВОД

Ћуприја је градско насеље које заузима централни део територије Поморавске области и једна је од пет општина, поред једног града, које ову област сачињавају. Осим Ћуприје, Поморавској области припадају општи-

---

* Овај рад финансирао је Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије према Уговору број 451-03-68/2022-14 од 17. 1. 2022. године, који је склопљен с Институтом за српски језик САНУ.

не Деспотовац, Свилајнац, Рековац и Параћин, а статус административног центра има град Јагодина. Према последњем попису становништва из 2011. године Ћуприја је имала 19 471 становника, а с околним селима побројано је њих 30 645.

Поморавска област, у чијем је средишту Ћуприја,¹ налази се у централној Србији и припада региону Шумадије и западне Србије, а према историјској диференцијацији региону источне Шумадије (Левач, Белица), односно Ресаве.²

Илустрација 1: Локализација Поморавског округа на мапи административних јединица Србије.³

Илустрација 2: Општине у оквиру Поморавског округа.⁴

Будући да се налази у Поморавском округу и на самој обали Велике Мораве, Ћуприја припада северном подручју косовско-ресавског дијалекта (в. Ивић 2009: 90). Павле Ивић овај дијалекат назива „најособенијим међу српским дијалектима“ (2009: 63) и као његову основну проблематику издваја одређивање граница и поделу на мање јединице (2009: 67).

¹ в. [https://sr.wikipedia.org/sr-ec/Ћуприја_\(град\)](https://sr.wikipedia.org/sr-ec/Ћуприја_(град)).

² в. https://sr.wikipedia.org/sr-ec/Поморавски_управни_округ.

³ Преузето с: <https://en-academic.com/dic.nsf/enwiki/366706>.

⁴ в. [https://sr.wikipedia.org/sr-ec/Ћуприја_\(град\)](https://sr.wikipedia.org/sr-ec/Ћуприја_(град)).

Постоје различите поделе овог дијалекта,⁵ а у овом смо се истраживању водили поделом Павла Ивића, који косовско-ресавски дијалекат према најупечатљивијим разликама које произлазе из спољних утицаја дели на јужни, средишњи и северни поддијалекат (Ивић 2009: 73–74).

Предео којим се северни поддијалекат простира насељен је претежно говорницима јужног поддијалекта косовско-ресавског дијалекта који су ту дошли услед продирања албанског становништва на њихову првобитну територију (Ивић 2009: 93).

Ови су говори у начелу неиспитани. Малобројна истраживања говорâ северног подручја косовско-ресавског дијалекта показују да су изразите особине овог дијалекта у северном делу слабије заступљене, будући да су се изгубиле у поменутом дијалекатском превирању, које је довело и до недостатка хомогености у читавом северном говорном подручју (Ивић 2009: 90).

Према досадашњим истраживањима северног поддијалекта косовско-ресавског дијалекта, односно према малобројним подацима доступним у релевантној дијалектолошкој литератури, међу карактеристикама северног поддијалекта на фонетско-фонолошком нивоу, које представљају иновације у односу на друге говоре овог дијалекта, издваја се губљење предакценатских дужина (*ййййла* > *йййла*) или чешће јављање примера у којима је акценат прешао на слог на којем је била предакценатска дужина (*ййййла* > *ййййла*), што је појава од структуралног значаја на коју истраживачи нису обраћали превише пажње (Ивић 2009: 94). Управо ће ова појава бити предмет нашег истраживања.

У фокусу истраживања је позиција с предакценатском дужином на коју се силазни акценат померио и дао дугоузлазни, односно, настојали смо да истражимо дистрибуцију дугоузлазног акцента у говору Ћуприје, с циљем да се утврди савремено стање наведене језичке особине.

У истраживању су коришћене методе и технике социјалне дијалектологије. Резултати су поређени с резултатима истраживања других народних говора који су према својим структуралним особинама блиски испитиваном говорном подручју.

1.1. Преношење акцената.

Старије штокавско акценатско стање подразумевало је два силазна акцената који су се разликовали по квантитету (Ивић 1985: 57) као и неак-

⁵ На пример, Милош Окука косовско-ресавски дијалекат поделио је на четири поддијалекта, а према његовој подели говор Ћуприје припао би браничевско-великоморавском (североисточном) поддијалекту (2008: 211).

центовану дужину и неакцентовану краткоћу (Средојевић – Суботић 2011: 110).

Новоштокавска акцентуација резултат је преношења двају силазних акцената с финалних и унутрашњих слогова за једно место ка почетку речи, при чему се на новом месту акцента реализује акценат узлазне интонације (*сесѝрѝ* > *сѝсѝра*; *сесѝрѝ* > *сѝсѝрѝ*; *глѝвѝ* > *глѝва*; *глѝвѝм* > *глѝвѝм*) (Ивић 1985: 58–60). Вокали на којима се акценат налазио пре акценатског преношења задржали су своје квантитетске карактеристике (Средојевић – Суботић 2011: 111).

У многим дијалекатским говорима новоштокавско преношење акцената извршено је делимично, на шта може утицати низ чинилаца, међу којима се издвајају следећи (Ивић 1985: 59):

- краткосилазни акценат преноси се лакше од дугосилазног;
- акценат с финалног слога лакше се преноси него с унутрашњег;
- акценат с крајњег отвореног слога лакше се преноси него с крајњег затвореног;
- дуги претходни слог лакше прима акценат него претходни кратки.

1.2. Акценатске особине северног подручја косовско-ресавског дијалекта.

Косовско-ресавски дијалекат према актуелним описима одликује се староштокавском акцентуацијом, с повлачењем краткосилазног акцената с финалног слога, при чему се на претходно дугом слогу реализује дугоузлазни, а на претходно кратком слогу краткосилазни акценат (Ивић 1985: 102). Највећи део овог дијалекта одликује се, дакле, троакценатским системом; неакцентоване дужине иза акцената су скраћене, док се, према описима старијег датума, неакцентоване дужине у слогу испред акцената добро чувају (в. Ивић 1985: 102). У описима новијег датума наводи се да је у неким зонама на северу дијалекта преношење акцената захватило готово све случајеве где се претходно реализовала преакценатска дужина (Окука 2008: 203–204).

Мали је број истраживања која су се бавила испитивањем акцената у северном подручју косовско-ресавског дијалекта и ова су истраживања старијег датума. Ћупријски говор њима није обухваћен, али смо се осврнули на резултате оних која су територијално блиска нашем испитиваном подручју, те би њихови резултати могли бити од користи за ово истраживање.

Асим Пецо и Бранислав Милановић (1968) у својој монографској студији посвећеној ресавском говору⁶ наводе да су се преакценатске дужи-

⁶ Ово истраживање спроведено је на територији општина Свилајнац и Деспотовац (Пецо – Милановић 1968: 246).

не у многим случајевима редуковале, али да, у случајевима где се реализују, до њихове реализације не долази само у основним облицима речи, него и у њиховој промени, а такође и код непроменљивих речи. Ипак, истичу да су много чешћи примери у којима се преакценатска дужина изгубила (Пецо – Милановић 1968: 298). У примерима које наводе није дошло до преношења акцента, већ само до губљења преакценатске дужине (*живѐла, живѐли, ку-йѐо, њеѝѝѝо, радѝли; обучѐм*; итд.) (Пецо – Милановић 1968: 298). У њиховом корпусу забележени су и примери у којима је потврђена реализација дугоузлазног акцента на месту некадашње преакценатске дужине (*бѝше, бѝла, грозѝћи, на свѝћу, Тѝма*, итд.) (Пецо – Милановић 1968: 294).

Радоје Симић (1972) у својој монографији посвећеној левачком говору⁷ наводи да се говор овог краја одликује троакценатским системом (1972: 43). Симић истиче да се преакценатске дужине у говору Левча чувају (1972: 45), наводи и примере у којима је дошло до акценатског преношења, у којима се након њега реализује дугоузлазни акценат (Симић 1972: 51–53), али *мисли* да су случајеви без пренесеног акцента (односно, с реализацијом преакценатске дужине уместо дугоузлазног) „приближно исто тако чести у употреби као и с преношењем“ (Симић 1972: 53–54).

Павле Ивић и Слободан Реметић (1981) при опису говора Буковца⁸ (пункт ОЛА 83) наводе да се дуге силабеме могу наћи под акцентом и у слогу непосредно испред дугосилазног или кратког акцента, а да се дугоузлазни акценат јавља само на претпоследњем слогу (Ивић – Реметић 1981: 575).

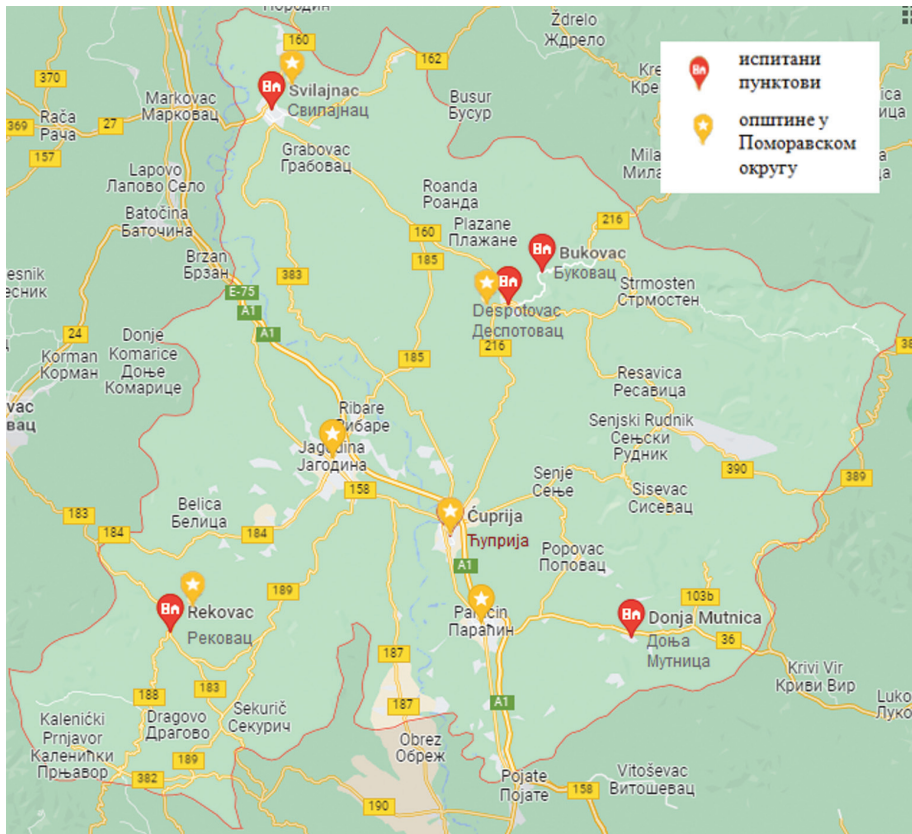
Софија Ракић-Милојковић (1987) испитивала је фонетске особине у говору села Доње Мутнице код Параћина. Ауторка наводи да акценатски систем у говору испитиваног пункта одговара општим одликама у косовско-ресавском дијалекту, с трима акцентованим и двама неакценованим прозодемама, од којих се дуге прозодеме могу наћи под акцентом и у слогу непосредно испред њега (Ракић-Милојковић 1987: 30). У овом истраживању забележено је да се дугоузлазни акценат може наћи искључиво на пенултими, и то испред кратке ултима (Ракић-Милојковић 1987: 31), те да се преакценатска дужина врло доследно чува у слогу непосредно испред краткосилазног акцента, док је мање очувана у слогу непосредно испред дугосилазног акцента (Ракић-Милојковић 1987: 32).

На основу података које пружају наведени описи можемо увидети да је процес губљења преакценатских дужина или њихове замене дугоузлазним акцентом као резултатом акценатског преношења био започет још полови-

⁷ Међу пунктовима обухваћеним овим истраживањем нашао се и Рековац, са селима у околини Јагодине (Симић 1972: 30).

⁸ Село у општини Деспотовац, у Поморавској области.

ном прошлог века. У овом истраживању настојали смо да сагледамо савремено стање наведене појаве.

Илустрација 3: Турпија у односу на испитане пунктове у Поморавском округу.

2. МЕТОДЕ И ТЕХНИКЕ ИСТРАЖИВАЊА

2.1. Информатори.⁹

Информатори (И1–И6; в. табелу 1) чији је говор овим истраживањем обухваћен житељи су Турпије и припадници двеју различитих генерација.¹⁰

⁹ Овом приликом исказала бих посебну захвалност својим информаторима који су великодушно пристали на сарадњу и тиме омогућили спровођење овог истраживања. Нарочиту захвалност дугујем Гордани Чопа, која више није међу живима.

¹⁰ Будући да се значајније промене у језику региструју након тридесетак година (Бошњаковић 2020: 374), у овом смо се истраживању определили за испитивање припадника

Информатори су такође различитог степена образовања – сви припадници старије генерације имају основно образовање, док је међу припадницима средње генерације један информатор стекао средњошколско образовање, један је завршио вишу школу, а један је факултетски образован. Две информаторке рођене су на подручју јужног дела косовско-ресавског дијалекта, али од најранијег детињства живе на подручју северног поддијалекта косовско-ресавског дијалекта. Остали информатори рођени су и живе у Ћуприји.

Табела 1: Подаци о информаторима.

ознака	иницијали	година рођења	место рођења	место живљења	образовање	генерација
И1	Д. Л.	1970.	Деспотовац	Ћуприја	СШ	средња
И2	С. Ј.	1965.	Пећ	Ћуприја	Ф	средња
И3	Т. Н.	1971.	Јагодина	Ћуприја	ВШ	средња
И4	М. М.	1944.	Сење	Ћуприја	ОШ	старија
И5	Г. Ч.	1944.	Ћуприја	Ћуприја	ОШ	старија
И6	С. С.	1946.	Ново Село	Ћуприја	ОШ	старија

2.2. Корпус.

Корпус у овом истраживању сачињен је од шест звучних записа разговора с информаторима¹¹ у укупном трајању од 163 минута и 55 секунди. Ови су разговори снимљени¹² у Ћуприји,¹³ а реализовани су у виду социолингвистичког, односно полуструктурираног интервјуа.¹⁴ Снимци су више

двеју различитих генерација, како бисмо сагледали потенцијалне разлике у дистрибуцији испитиване појаве, односно потенцијалне путеве језичке промене.

¹¹ У оквиру звучних записа, осим информатора, у појединим разговорима учествовали су и саговорници, који су припадници исте говорне заједнице, али за потребе овог истраживања њихов говор није анализиран.

¹² За снимање ових разговора коришћен је диктафон *Olympus VN-741PC*.

¹³ Разговори су бележени током одлазака на терен у више наврата између 2018. и 2021. године.

¹⁴ Социолингвистички интервју представља полуструктурирани разговор, у том смислу што истраживач треба одабрати теме које су одговарајуће за информатора, а чија је природа таква да наводе на дуже наративе (Мејерхоф и др. 2015: 48). Интервју отпочиње универзалним питањима, па се постепено иде ка специфичним и личним питањима, односно оним која би могла изазвати изванредан емотивни набој, што би информатора требало да доведе

пута пажљиво преслушани, фонетски транскрибовани¹⁵ и забележени у *Word* формату.¹⁶

2.3. Методологија.

Анализи смо приступили тако што смо најпре издвојили примере у којима је реализован дугоузлазни акценат, који је настао као резултат преношења силазног акцента на претходно дуг слог (в. одељак 1.1). Потом смо издвојене примере груписали помоћу методологије коју је конципирао Павле Ивић (1985: 60), односно – забележили смо примере према 6 фонетских положаја који приказују резултате новоштокавског преношења у случају силазних акцената иза неакцентоване дужине (в. табелу 2). У корпусу смо према овој методологији посматрали и дистрибуцију силазних акцената иза неакцентоване дужине.

Табела 2: Резултат новоштокавског преношења у случају силазних акцената иза неакцентоване дужине.

акценат	положај	слог	положај	акценат
“				˘
<i>glāvā > gláva</i>	1a	крајњи отворени	4a	<i>glāvē > glávē</i>
<i>nārōd > nárōd</i>	2a	крајњи затворени	5a	<i>glāvōm > glávōm</i>
<i>īīīāla > īīīāla</i>	3a	унутрашњи	6a	<i>īīīīmo > īīīīmo</i>

Потом смо, након што смо издвојили примере у којима је изговорен дугоузлазни акценат, уместо у овом дијалекту очекиване предакценатске дужине и силазних акцената,¹⁷ његову заступљеност сагледали у односу на укупан број примера, како бисмо видели има ли разлике у степену дистрибуције дугоузлазног акцента код говорника из различитих генерација.

до што природнијег говора (Мејерхоф и др. 2015: 48). Интервју који је у овом истраживању спроведен конципиран је према принципима које је успоставио Вилијем Лабов (1984).

¹⁵ Транскрипти су формиран помоћу програма *VoiceWalker*, који омогућава репродукцију аудио-записа уз понављање његових сегмената.

¹⁶ На основу транскрипта сачињени су текстови чији је део представљен у одељку *Извод из дијалекатских шексџова*.

¹⁷ Приликом категорисања примера коришћени су *Речник Мајице српске* (2007) и одељак посвећен постакценатским дужинама (Суботић и др. 2012: 99–101).

Примере који су анализом обухваћени ограничили смо на оне међу којима се нису нашли бројеви, као ни поједини примери који су изостављени уколико нисмо могли са сигурношћу утврдити њихове прозодијске карактеристике. Стога, из нашег корпуса у овом истраживању анализирано је укупно 1425 речи.

Резултати анализе добијених података представљени су дескриптивно и поређени су с резултатима других истраживања појединих говора који су према својим структуралним карактеристикама блиски говору нашег испитиваног подручја, а ова су истраживања новијег датума.¹⁸

3. РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА¹⁹

3.1. Позиција 1а: тип *glāvā*: краткосилазни акценат иза неакцентоване дужине, на отвореној ултими.

У ћупријском говору према резултатима забележеним у нашем корпусу краткосилазни акценат доследно је померен с отворене ултима на место неакцентоване дужине, што је резултирало реализацијом дугоузлазног акцента, чије су потврде неки од примера²⁰ из нашег корпуса (укупно 818 забележених примера у корпусу):

била (И1²¹ × 17, И2 × 7, И3 × 7, И4 × 12, И5 × 7, И6 × 19), *биле* (И2 × 6, И3 × 3, И5 × 2, И6 × 3), *били* (И1 × 3, И2 × 8, И3 × 3, И4 × 11, И5 × 7, И6 × 10), *било* (И1 × 24, И2 × 14, И3 × 17, И4 × 33, И5 × 19, И6 × 9), *војске* (И1), *војсци* (И1, И6), *врати* (И1), *време* (И1, И2 × 8, И3 × 4, И4, И5 × 6, И6 × 7), *деце* (И1, И2 × 4, И3 × 7, И4 × 2, И5, И6), *жива* (И1 × 2), *лепо* (И1 × 3, И2 × 2, И4, И5, И6), *нис* (И1, И2, И4), *нисмо* (И1 × 3, И2, И3 × 6, И4 × 4, И6), *овде* (И1 × 14, И2 × 19, И4 × 13, И5, И6 × 9), *одрасли* (И1 × 2), *окробра* (И1, И3, И6), *ишла* (И1 × 2), *иодне* (И1), *ијма* (И1, И2, И4 × 2, И5 × 2), *иробе*

¹⁸ Резултати овог истраживања поређени су с резултатима истраживања појединих говора, од којих већину представљају српски говори у Румунији. Иако су ово говори који су по својој природи специфични, будући да се налазе изван матичне територије језика којем припадају, сматрали смо да је оправдано поредити резултате истраживања будући су према структуралним карактеристикама ови говори блиски говору нашег испитиваног подручја, а такође, имају типичне одлике косовско-ресавске акцентуације: Дивич (Лончар Раичевић 2018а: 296); Стара Молдава (Лончар Раичевић 2018б: 43); Белобрешка (Лончар Раичевић – Цветковић Теофиловић 2018: 167); Пољадија (Лончар Раичевић 2020: 180). Осим тога, резултати су поређени с резултатима истраживања говора Баваништа (Бошњаковић 2020). У наведеним истраживањима примењена је иста методологија као и у нашем.

¹⁹ Узевши у обзир превасходно број испитаника, али и њихову старосну доб, мора се истаћи да су представљени прелиминарни резултати истраживања наведене појаве.

²⁰ Из практичних разлога у раду нису наведени сви анализирани примери.

²¹ Ознака информатора који је изговорио наведени пример.

(И1 × 3), *īrūdna* (И1, И2, И3), *ħérka* (И1, И4, И5), у *stīvári* (И1 × 3, И3 × 2, И4 × 4, И5 × 2, И6 × 4).

За старо место акцента у овој позицији у нашем корпусу нема засведочених примера. Нисмо забележили ни примере у којима енклитика чува старо место акцента, што је било и очекивано, будући да је то знатно старије стање.

У истраживањима других говора, који су према структуралним карактеристикама блиски говору нашег испитиваног подручја, старо место акцента у овој позицији такође није забележено (в. Лончар Раичевић 2018а: 292; 2018б: 40; 2020: 178; Лончар Раичевић – Цветковић Теофиловић 2018: 163).

3.2. Позиција 2а: тип *nārōd*: краткосилазни акценат иза неакцентоване дужине, на затвореној ултими.

Краткосилазни акценат у нашем корпусу доследно је померен на место неакцентоване дужине с финалног затвореног слога, што је резултирало доследном реализацијом дугоузлазног акцента (укупно 104 забележена примера у корпусу):

kávez (И5), *lánaц* (И3), *národ* (И1), *nísam* (И1 × 9, И2 × 5, И3 × 3, И4 × 11, И5 × 10, И6 × 10), *īéīiak* (И3), *īorékлом* (И1), *īrimer* (И2 × 2, И3, И4 × 4), *rásīusīi* (И1) *rúчак* (И1, И5, И6).

У овој позицији такође нисмо забележили примере са старим местом акцента, што је било и очекивано, а тако је и код других истраживача (в. Лончар Раичевић 2018а: 293; 2018б: 41; 2020: 178; Лончар Раичевић – Цветковић Теофиловић 2018: 164).

3.3. Позиција 3а: тип *īīīāla*: краткосилазни акценат иза неакцентоване дужине, у медијалној позицији.

У овој позицији такође је доследно спроведено преношење акцента чији је резултат реализација дугоузлазног, уместо пређашњег краткосилазног акцента иза неакцентоване дужине у медијалном слогу (укупно 419 забележених примера у корпусу):

bólници (И1 × 2, И3), *doživeli* (И2 × 2), *drúжила* (И1), *živela* (И3 × 3), *živeli* (И4, И5 × 2, И6 × 3), *журили* (И1), *zavijala* (И1), *zahīévала* (И1), *иницијали* (И2), *kráīио* (И1), *kréнула* (И1 × 2, И2 × 2), *kréнуло* (И2), *kūиила* (И3, И5), *kūиили* (И1), *kūиио* (И1 × 2, И5 × 2), *људима* (И2), *méшала* (И1), *móрала* (И3 × 2, И4 × 3, И6, *móралo* (И3, И4), *móраo* (И3), *минирала* (И2), *móрали* (И1 × 2, И2 × 2, И4 × 3, И6), *наљуиила* (И1), *náроду* (И3), *одлúчила* (И1 × 2, И3), *омогуиили* (И1), *oīeráцију* (И3), *oīīrīлике* (И1 × 2, И5), *очеківали* (И1 × 2), *īланірала* (И1, И6 × 3), *īлáнове* (И1), *īoјáвио* (И1), *īomáгале* (И1),

йомáгали (И4, И6), *йóродицу* (И1, И3), *йримéйтио* (И1), *йрiчала* (И2, И3 × 2, И5), *йромéнила* (И1), *рáдила* (И1 × 4, И2 × 4, И3 × 3, И5 × 2, И6), *рáдиле* (И1 × 2, И3, И6), *рáдили* (И1 × 8, И2, И4, И6), *рáдио* (И1, И2 × 4, И3 × 2, И4 × 2, И5 × 3, И6 × 2), *расiйiтiала* (И2), *рáсiусiу* (И1), *слáгала* (И3 × 3), *слáгале* (И1), *слáгали* (И1, И4), *слáгао* (И1), *сúкоба* (И1 × 2), *и́рáжио* (И2), *уи́сала* (И1, И2 × 3, И3 × 2, И5), *уи́сале* (И1 × 2), *уси́авала* (И1), *уси́евали* (И3).

У нашем корпусу примера са старим местом акцента у овој позицији није било, што је разлика у односу на резултате до којих су дошли други истраживачи (в. Бошњаковић 2020: 379; Лончар Раичевић 2018а: 293; 2018б: 41; 2020: 178; Лончар Раичевић – Цветковић Теофиловић 2018: 164).

3.4. Позиција 4а: тип *глáвê*: дугосилазни акценат иза неакцентоване дужине, на отвореној ултими.

Дугосилазни акценат иза неакцентоване дужине на отвореном финалном слогу у нашем корпусу такође је доследно замењен дугоузлазним акцен-том (укупно 62 забележена примера у корпусу):

вóжње (И3), *дáје* (И1), *дáна* (И1 × 2, И2 × 4, И3 × 3, И4, И6 × 2), *лúди* (И1), *не́ћу* (И1, И4 × 3), *рáсiе* (И1), *сáле* (И1), *си́ране* (И3, И4), *и́еiе* (И1), *удáје* (И1).²²

У овој се позицији стање забележено у нашем корпусу разликује у односу на резултате других истраживача говорâ структурално блиских говору нашег испитиваног подручја (в. Бошњаковић 379–380; Лончар Раичевић 2018а: 293; 2018б: 41–42; 2020: 179; Лончар Раичевић – Цветковић Теофиловић 2018: 164).

3.5. Позиција 5а: тип *глáвôм*: дугосилазни акценат иза неакцентоване дужине, на затвореној ултими.

Када је у питању затворени слог с дугосилазним акценом иза неакцентоване дужине, такође бележимо само примере у којима се доследно реализује дугоузлазни акценат (укупно 12 забележених примера у корпусу):

диiлóмом (И3), *изгрáдњом* (И2), *крáгном* (И5), *Марiном* (И1); *жiвiши* (И3), *извúчем* (И2), *мрзим* (И2), *йовúчем* (И5 × 2), *удáјеш* (И1 × 2), *удáјем* (И1).

И у овом случају стање у нашем корпусу разликује се од стања забележеног у другим истраживањима, где је било и примера са старим местом

²² У корпусу је забележен један пример у којем се чува старо место акцента, али се предакценатска дужина која му је претходила не реализује. Међутим, овај је пример изговорен од стране саговорника, чији говор у овом истраживању није био анализиран: *амузê*.

акцента (в. Бошњаковић 2020: 380; Лончар Раичевић 2018а: 293; 2018б: 42; 2020: 180; Лончар Раичевић – Цветковић Теофиловић 2018: 165).

3.6. Позиција ба: тип *īrīyīmo*: дугосилазни акценат иза неакцентоване дужине, у медијалној позицији.

У малобројним примерима, које смо у нашем корпусу забележили у позицији некадашњег дугосилазног акцента у медијалном слогу иза неакцентоване дужине, реализован је дугоузлазни акценат (укупно 10 забележених примера у корпусу):

жівимо (И2), *јурења* (И3), *їовлáчење* (И2), *шнáјдерски* (И4);

У овој позицији, међутим, забележили смо и примере у којима се чува стари, непренесени акценат, али се неакцентована дужина која му је претходила не реализује:

сáбрник (И3), *Стїењéвца* (И1 × 5).

У другим истраживањима говорâ, који су структурално блиски нашем испитиваном подручју, истраживачи бележе или искључиво старо стање, или су знатно чешћи примери с непренесеним акцентом (в. Лончар Раичевић 2018а: 294; 2018б: 42; 2020: 180; Лончар Раичевић – Цветковић Теофиловић 2018: 165), док поједини резултати показују да је однос примера са старим и новим акцентом код старије генерације изједначен, а да се код млађе генерације примери с пренесеним акцентом јављају у већем проценту (Бошњаковић 2020: 381).

3.7. О појединим специфичностима.

У нашем корпусу забележени су примери у којима се реализује дугоузлазни акценат на месту на којем се према норми стандардног српског језика реализује краткоузлазни. Може се претпоставити да је до реализације дугоузлазног акцента уместо краткоузлазног дошло јер се акценат пренео на ново место, а будући да краткоузлазни акценат говорници с овог подручја немају у свом говорном систему, на његово је место дошао акценат који у њиховом систему постоји:

дóлму (норм. *дòлма*) (И5), *задовóљсїво* (норм. *задовòљсїво*) (И3), *касéтїе* (норм. *касèтїе*) (И1), *незадовóљсїво* (норм. *незадовòљсїво*) (И3), *їбсëдице* (норм. *їдсëдице*) (И3), *їрèзиме* (норм. *їрèзиме*) (И2 × 4), *їрòграм* (норм. *їрòграм*) (И1).

Забележени су примери у којима се дугоузлазни акценат реализује уместо нормативног краткосилазног: *гóре* (норм. *гòре*) (И2), *дóле* (норм. *дòле*) (И2 × 17, И4), што би могли бити и акценатски дублети, или последица емоционалног стања говорника.

Такође, одрични облик трећег лица једнине глагола *јесам* у презенту у говору свих информатора забележен је с дугоузлазним акцентом (*није* × 41), док су нормативни облици *није* и *није*. Ова се појава може објаснити тиме што је облик трећег лица једнине аналошки преузео дугоузлазни акценат из осталих облика овог глагола у презенту. У корпусу су, међутим, забележени, и то у већем проценту (в. табелу 3), облици овог глагола с краткосилазним акцентом (*није* × 91), што може бити последица бржег темпа говора (в. Бошњаковић 2020: 382).

Табела 3: акценат у речи *није*.

<i>није</i>	31,06%	68,94%	<i>није</i>

3.8. Дистрибуција дугоузлазног акцента у говору Ћуприје.

Резултати истраживања указују на ново акценатско стање којим се одликује говор Ћуприје, а које подразумева новији троакценатски систем, с доследно пренесеним краткосилазним акцентом на слог који му је претходно, чији је резултат дугоузлазни акценат. Инвентар прозодема у ћупријском говору, према резултатима нашег истраживања, подразумева, дакле, четири прозодеме – три акцената (два силазна, који се разликују према квантитету, и дугоузлазни) и неакцентовану краткоћу. Овакво стање разликује се у односу на инвентар прозодема који је забележен у описима других говора северног подручја косовско-ресавског дијалекта, који укључује и предакценатски квантитет (уп. Пецо – Милановић 1968: 298; Симић 1972: 45; Ивић – Реметић 1981: 575; Ракић-Милојковић 1987: 30).²³

Дугоузлазни акценат може се јавити у свим положајима осим на ултими, што значи да се не реализује у једносложним речима. Ово се такође разликује од претходно забележеног стања, где се дугоузлазни акценат реализовао само на претпоследњем слогу (уп. Ивић – Реметић 1981: 575; Ракић-Милојковић 1987: 31).

4. ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Анализа шест звучних записа говора информатора из Ћуприје, с подручја косовско-ресавског дијалекта, припадника двеју различитих

²³ Павле Ивић је приликом истраживања говора Уљме закључио да су у том говору све предакценатске дужине повукле акценат на себе (Ивић 1990: 199–205), што је стање које смо забележили у резултатима нашег истраживања.

генерација, показала је да су у њиховом говору силазни акценти доследно пренесени на слог на којем је била преакценатска дужина, а резултат тога је доследно јављање дугоузлазног акцента у њиховом говору. У корпусу су забележена три примера (од укупно 1425 анализираних) у којима до преношења није дошло, али није забележен ниједан пример у којем је изговорена преакценатска дужина. У говору различитих генерација нема разлика у дистрибуцији дугоузлазног акцента.

Резултати нашег истраживања разликују се од резултата који су представљени у описима овог дијалекатског говора из друге половине двадесетог века, где су уочене само тенденције ка губљењу преакценатских дужина, или ка преношењу силазних акцената на слог на којем је била преакценатска дужина, док се старије стање и даље у великој мери чувало. Исто тако, приметили смо и разлике у односу на резултате неких истраживања новијег датума, у којима се такође, мада знатно ређе у односу на описе старијег датума, бележи и старо акценатско стање. Ове разлике нам указују на то да је дошло до промене у језику. Преношење акцента чији је резултат дугоузлазни акценат, према говору испитаника обухваћених овим истраживањем, на говорном подручју Ћуприје у потпуности је завршено. Ово нам истраживање, дакле, пружа увид у ново акценатско стање које је актуелно у говору северног подручја косовско-ресавског дијалекта, тачније у ћупријском говору, а које подразумева новији троакценатски систем с доследно пренесеним силазним акцентима на преакценатски квантитет, чији је резултат дугоузлазни акценат, који се може јавити у свим положајима осим на ултими, што значи да се не реализује у једносложним речима.

Ипак, треба напоменути да постоји могућност да би другачији избор информатора дао и другачије резултате, стога би будућим истраживањима ове појаве требало обухватити већи број испитаника, уз посебан осврт на најстарију генерацију (идеалне дијалекатске информаторе) у чијем би се говору можда ипак нашле преакценатске дужине на које нису пренети силазни акценти.

Резултати овог истраживања могу бити од користи за даља истраживања акцената у говорима косовско-ресавског дијалекта и могу послужити за употпуњавање дијалекатске слике ове области, будући да је она с овог аспекта готово неиспитана. Детаљнија испитивања фонетских карактеристика акцената овог подручја такође би била од великог значаја, а посебно би допринела поузданости резултата будућих истраживања.

ИЗВОД ИЗ ДИЈАЛЕКАТСКИХ ТЕКСТОВА²⁴

Д. Л. (рођена 1970. године, И1)

О детињству и одрастању на селу

Па, ишли смо у шкџлу и пџсле шкџле смо мџрали да йдемо да помџжемо рџдитељима, нџрмално, на њиви, и тџко свџки дџн... ймамо пољопрйвреду, ймамо њиву, ймамо њиве, ймамо ливџде, ймамо сџно, ймамо кукуруз, жйто, свџ тџ, пшџницу, свџ смо то рџдили... и крџве смо тџд ймали, и џвце, и крџве, и свџшта смо ймали, и свйње, и кџкошке, и свџ... Мй смо свџ, кџо и одрџсли... пџ, нйсмо бџш нџшто вџлели да рџдимо, али пџшто смо мџгли да йдемо ўвече да глџдамо – бйоскоп тџд се појџвио у сџлу, п џнда прџбе фолклџра, џнда смо журили да рџдимо, преко дџна йдемо у шкџлу, рџдимо, и пџсле пџдне, ўвече – йдемо на прџбе фоклџра, йдемо у бйоскоп и штџ ја знџм, тџ је бйла нџша рџзонода, џто.

О породици

Са сџстром сам се слџгала сўпер... лџпо. Па, нџкад смо се и побйле, додўше, али смо се лџпо слџгале. И сџд се лџпо слџжемо зџто што попўстамо јџдна дрўгој, ја мйсим да због тџга, ймамо толџранције прџвише јџдна према дрўгој и разўмемо јџдна дрўгу, и мџжда због тџга се дџбро и слџжемо. Мџма је бйла стрџга и џнда кџже – ћу те кџжем код тџте ☺²⁵ ако нйси дџбра ☺ џнда тџта кџо нџшто мало вйше стрџг него мџма, и тџко. Тџта нйкад нйје био зџдовољан. Нйје бйо зџдовољан. Јџ сам у дрўгој гџдини ймала свџ пџтице гимнџзије... у дрўгој гџдини сам ймала двџ четвџрке и јџ сам му џднела књйжицу, и џн кџже – џ, нйсам зџдовољан – и мени бџш онџко било мнџго жџо и мнџго ми било крйво – штџ тџко мџне да кџже ☺ да нйје зџдовољан... и двџ неопрџвдана сам ймала тџд ☺ двџ. ☺

²⁴ Дијалекатски текстови конципирани су на основу транскрипата звучних записа разговџра са шџсторо информџтора из Ћуприје, који су припадници различитих генџрација. Разговџре је забележила Миљана Чџпа у Ћуприји, у периоду 2018–2021. године, за потребе израде докторске дисџртације, а они су реализовани у форми социџлингвистичког интервйуа (в. одељџк 2.2). Дијалекатски текстови су за објџвљивање прилагођени и индексирани, тј. приређени су према темама које су сегментирџне у темџске целине. Из техничких и етичких разлога нйје презентџван целокупџн материјџл који је прикупљџн. Информџтори су сагласни с објџвљивањем ових текстова.

²⁵ Симбол којим је означџно да се информџтор насмејџо.

О ћеркиној свадби

Па њна пѡсле гимнѡзије, и њна кѡо јѡ... пѡсле срѣдње школе ѡдмах, јула мѣсеца, а рѣкла нам да се удѡје прѡвог мѡрта за њѣн рѡђендан, а Зѡран је тѡ примѣтио да тѡ њна планира. Кѡо њна планирала вишу да ѡће да упише, пѡ ње ѡво, па ње ѡно, па ње да студира па... и ѡнда је Зѡран примѣтио да нешто... да већ иде дѡго са Мѡрком, да престѡје већ да ѡчи, ѡдлична је била, али престѡје д ѡчи, и ѡн пита – ел тѡ планираш да се удѡјеш или не, ѡна кѡже – па нећу, јѡ ћу да упишем вишу – и пѡсе двѡ дѡна дѡђе и кѡже – јѡ ћу ипак да се удѡјем – па ако ње се удѡјеш – јѡ ѡћу велико, ѡћу свѡдбу, ѡћу свѣ, ѡнда тѡ мѡра се спрѣми мѡра да се свѣ тѡ организује, и тѡко се ѡна... Ми смо исто и тѡ подржали, ми смо и тѡ подржали, па штѡ ћемо... и тѡко... ѡни су имали велику свѡдбу, велику свѡдбу, шѣсто гѡста отприлике било. Мѡрија тѣла свѣ ѡбичаје да има. И на сѣлу смо правили ѡнѡ кад долѡзе по млѡду и свѣ то, па пѣтла да траже мѡмци, па ѡнда... кад ѡјутру долѡзе по млѡду, најпре мѡра да се гѡђа, овим, брѣ – пушком, ел тѡко, пушком се гѡђа јѡбука. И ѡнда кад ѡни погѡде ту јѡбуку, ѡнда мѡгу свѡтови д ѡћу унутра, у двѡриште и да – и наравно, да ѡћу да прескѡчу корито, де се налазе ситне пѡрице, ту се бѡце, у стѡари, и ѡнда они ѡћу, свѡтови ѡћу унутра, и ѡнда чѣкају да млѡда изѡђе, а младожења трчи да нађе млѡду штѡ прѣ, да би ѡшо код њѣ штѡ прѣ, а ѡнда браћа стѡје испред врата и хѡће да наплѡте. И ѡнда ѡни тѡ наплѡте лѣпо, фино, и млѡда изѡђе. И ѡнда кад млѡда изѡђе, ѡнда има са прстеном тѡм око неке... дѣвер кад обѡва ципеле које кѡпио, дѣвер тѡд јѡј дѡје прстен који кѡпио. Тѡ свѣ су неки ѡбичаји које јѡ исто не знам бѡш најѡдље. П ѡнда младожењски мѡмци да нађу, да траже пѣтла кѡга сакрѡју наши мѡмци, млѡдини мѡмци, девојке, сакрѡју негде по двѡришту, и ѡнда ѡни тѡ траже, и кад нађу, тѡд мѡгу да бѡду угѡшћени, да бѡду, да се послѡже, знаш, нечим... тѡко, тѡ, свѣ она то хтѣла, тѣ ѡбичаје, зѡто што се мнѡго дружила са бѡбама. ☺ Зѡто што се мнѡго дружи са бѡбом тѡмо, и стѡарно, не знам, ѡна тѡ тѡко вѡлела и... мада ја мисим да тѡ претеривање сѡд у дѡнашње врѣме и да тѡ сѡвишно свѣ. Ал ништа се нисам мѣшала, а највише сам рѡдила. ☺ Није хтѣла ништа, хтѣла је кѡко ѡна хѡће, а ми смо јѡј свѣ то омогућили, тѡко дѡ, бѡш ѡнѡко кѡко ѡна хтѣла.

О својој селидби и пословима

Па јѣдноставно прихѡти се тѡ тѡко кѡо да мѡраш то. Јѣдноставно мѡраш да крѣнеш дѡље, идеш дѡље. Ми смо имали сѡмо ѡне двѣ сѡбице, тѡ се сѡгурно сѣћаш, имали смо тѣ двѣ сѡбице прѡво на почѣтку и нѡрмално, трѡдиш се да тѡ функционирѣше тѡко – кѡо – тѡ смо гдѣ смо, тѡ је штѡ је, и штѡ ћемо – идемо дѡље. Јѡ сам већ била запѡшљена, јѡ сам већ рѡдила, нѡрмално,

радила сам у болници и даље, и то је то. А прѣ тога прѣватно смо свѣ радили, и држали смо продавницу, држали смо флѣпере, држали смо и вѣдео-ѣгрице у сѣлу тамо, држали смо касѣте, држали смо – свашта смо нѣшто прѣватно радили. И пѣсле ја сам болницу, а Зѣран је ѣнда ѣмао кѣмбајн, па је ѣмао ѣво па... свашта смо радили прѣватно ствѣрно...

О дружењу

Па ѣскрено, Мѣлана, мѣ ѣмамо мнѣго мѣло врѣмена... дрѣжимо се, али ѣмамо мнѣго мѣло врѣмена за комшѣлук, рѣцимо, ил штѣ ја знѣм, ѣвде... долѣзи ми јѣдна кѣмшиница, углавном су стѣри... и ѣнда ми долѣзи сѣмо јѣдна кѣмшиница ѣдавде. Мѣја јѣтѣва долѣзи и ѣнда колѣгинице с пѣсла и штѣ ја знѣм, и то који су ми дѣбри и са ѣјма се дрѣжим. А познѣјем мнѣго лѣуди, то јѣсте тѣчно, и у Дѣспотовцу, и у Стѣњевцу, и свѣуда. И ѣвде, и свѣуд, и то је то. ☺

С. Ј. (рођена 1965. године, И2)

О породичној историји

Мѣлетић... Нѣко од тѣтиних прѣдака је бѣо Мѣлета, па је ѣдѣтле Мѣлетић. Тѣ су вѣлда бѣла двѣ брѣта, кѣлко сам ја тѣ дѣбро упѣмтила. Јѣдан је бѣо Пѣвле, јѣдан Мѣлета, па ѣма и Пѣвловића и Мѣлетића који су из ѣсте кѣће. Тѣ се сѣд разрѣдило, тѣ је мнѣго дѣвно бѣло, али, тѣко да смо ѣтишли и тѣ смо се, ѣвај, разѣшли кѣ фамѣлија, тѣко да ѣма и Пѣвловића и Мѣлетића који су у крѣвном срѣдству. Нѣко од нѣс млѣђих тѣ углавном нѣ зна. Стѣри тѣ су крѣли – зѣшто, из кѣг рѣзлога – нѣ знам; бѣло би лѣпо да су бѣр нѣком рѣкли да... да нѣко бѣр тѣ нѣси. Мѣжда и нѣко знѣ, не мѣгу да твѣдим. Мѣжда је нѣко од тѣтиних стрѣчева нѣком од сѣнова рѣко тѣ, па да ѣн ћѣти да му рѣко. Углавном, ја нѣ знам, мѣне тѣ ѣвек ѣнтерѣсовало, нѣкад нѣшта нѣсам мѣгла д ѣвѣчем од мѣје бѣбе, значи, ѣна је ѣмала у рѣкама, бѣла је пѣсмена, ѣмала је у рѣкама тѣј рѣдослов, мѣра да знѣ бѣр тѣ прѣво прѣзиме које је бѣло кад су дѣшли, ѣвај, на Гѣлију, кад су се насѣлили... јер су се насѣлили у крѣш, значи, ѣни су бѣжали, и бѣш су у нѣком крѣшу, ѣне се не сѣћају, мѣле су бѣле кад смо их вѣдили гѣре, ал је мнѣго лѣпо, ствѣрно. Плѣнина, ал је ѣно дѣвно. Нѣје урбанѣзовано, нѣшта нѣма, ѣма нѣки пѣт прокѣпан, ал тѣ вѣда ѣднѣсе, мѣл-тене скѣчеш с кѣмена на кѣмен, и тамо де сам се ја кѣ дѣте ѣграла, кѣжу, тѣ су бѣле ливѣде нѣкад, сѣд је свѣ бѣрова шѣма. Јѣ ѣмам жѣљу да ѣдем гѣдинама. Јѣ ѣдем у сѣло, ал нѣсам ѣшла тамо, дѣ сам ѣшла, нѣгде тамо, па, као дѣте, тѣко, тѣ ти углавном... тѣ.

О свом школовању

Завршила сам средњу грађевинску, високоградњу, и завршила сам економску, Економски факултет, значи дипломирани економиста у трговини, љедно и менаџмент, значи то је било, тако је, овај, комбиновано. Завршила сам у Јагодини. Кренула сам у Светозареву, а завршила у Јагодини. Ал стварно је то било – Јагодина се звала Светозарево и ја сам уписала школу у Светозареву, а завршила сам у Јагодини. Факултет у Београду, ал добро, било је оделење које, овај, истурено овде, али са индекса се води у Београду. Професори овде држали предавања, значи, у то време сам се ја распитала каква ситуација је, уписала високу пословну у Београду, а пошто ми је било компликовано да путујем за Београд стално, ово ми је било једноставније, просто – овде држали предавања поподне, викендима овде сам била, одржавани су били испити, а могао си да идеш у Београд.

О свом послу

Рађим у Полицијској станици Ћуприја. Рађим, овај, на пословима обраде прекршаја. Ту сам мало напредовала. Кренула сам да рађим са средњом школом, рађила сам на шалтерима више од десет година, па сам онда рађила мало ко шеф кад сам завршила факултет и онда сам побегла, то је много напорно. Сађ сам у полицији, у полицији рађим на радном месту за које потребна виша школа. Без обзира што имама факултет, пристала сам да рађим то, јер нисам могла да добијем радно место са високим.

Постђала бенефиција коју су иницирали прђшле године и некад су у полицији рађили до педесете године, то је, значи, неки плафон, све преко је превише, значи оно, посо те исцеди до краја, али тотално – не физички, психички. Сам улазак ујутру, значи, кад уђеш у полицијску станицу ујутру, не мож да чујеш ништа лепо, посебно у делу где сам ја – онај се убио, онај се обесио, онај се побио, онај се предозирао, значи милион негативних информација у току дана, од којих ја сађ, годинама, овај, човек се научи да изољује неке ствари у глави, значи, пола чујем, пола не чујем. Чујем оно што морам и што је везано стриктно за мој посо, а све остало покушаваам да одбијем од себе јер ме то смара и мрбидно ми, да ти кажем. Дођем кући онако баши оцеђена и како пролази време, све теже ми је неке ситуације да изнесем, да поднесем. Не знам ни ја како да се изразим – има пуно насиља, има насиља над децом, насиља над женама, то човек једноставно некад не мож да прогута. Неке ствари можеш, ал неке стварно, колко год... постанеш деформисан. У свакој професији, па тако и код нас. Неке ствари гледам и не реагујем прсто. Човек буде изопачен, ја кажем, то је страшно, ал то је ис-

тина. Временом човек огугла на неке ситуације, али ситуације дѣ су умѣшана дѣца врло тѣшко човек мѡже да йзољује – кѡлко гѡд да хѡћеш и да жѣлиш – не мѡжеш, човек се саживи и ѡнда тѡ псйхички врло лѡше утйче на свѡког, значи бѣз ѡбзира дѡ л је у питању мушкѡрац или жѣна, бйло кѡ, мѡлад човек лѡкше поднѡси, свѣ што си стѡрији, свѣ тѣже...

Т. Н. (рођена 1971. године, ИЗ)

О свом школовању

Тѡ кѡко сам отйшла у срдњу школу је захвѡљујући стѡријем брѡту од тѣтке, односно мѡлѡћем, не стѡријем – ѡн је завршио елетротѣхнику и мѣни се тѡ чйнило интересѡнтно, пѡшто су њйх двѡјица имали више задужѣње да нас ѡни чувају кад су бйли слѡбодни, јѡ сам уз њйх нѡстоп бйла. Тѡ се знѡло – пошѡље нас мѡма – пѣтак, сѡботу, па се у нѣдељу врѡтимо да нас тѣтка и тѣча чувају, а ѡни нас увѡле, нѡравно, сйновима, тѡко да сам јѡ елетротѣхничку школу упйсала зѡто што и мѡлѡћи тај брѡт упйсао, и ѡн је тѡ завршио, и мѣни је тѡ бйло, интресѡнтно и јѡ сам тѡко отйшла. Што се факултѣта тйче, тѡ је бйло под мѡрање, да бих ѡстала на пѡслу који дѡн-дѡнас рѡдим, а йначе не рѡдим с тѡм диплѡмом. Јѡ сам мѡрала да завршим вишу пѡсловну школу, ѡдсек Спѡљна и унутрашња тргѡвина, да би добйла решѣње за стѡлно. Јѡ сам дѡшла пѣтог октѡбра деведѣсет сѣдме гѡдине, рѡдила до седѡмнестог децѣмбра двѣ хйљаде четвѣрте, тѡд сам дѡбила решѣње за стѡлно. Мѡрало да се ускѡдиш, нѡчи нйје бйло хѡћеш-нѣћеш, мѡраш. Успѣвала сам уз пѡмоћ мѡјих рѡдитеља, мѡјке и ѡчуха.

О својим хобијима

Сѡд свѣ зѡвиси штѡ је тѡ хѡби. Вѡлим рѣкреативно да се бѡвим стрѣљаштвом. Рѡније сам трѣчала, сѡд тѡ више не рѡдим – не дозвољѡва ми нй време, а нй кйлѡжа, нѡјискрѣније. Бѡвила сам се фоклѡром који дѡн-дѡнас вѡлим. Нажѡлост, збѡг нѡших нѣприлика у нѡшем градском кѡлтурно-уметничком друштву јѡ трѣнотно не йграм, йначе ѡйпала би сйгурно. Хѡби, штѡ јѡш мѡж да ми бѡде хѡби – ѣто, бѡшта, дѡ, не мѡгу да кѡжем – хѡби, тѡ је више ѡбавеза, да би дѣди правйла занимѡцију. Фѡклор сам пѡчала да йграм са чѣтри гѡдине у прѡвом миѡјтовачком фоклѡру у вртићу, а пѡсле, кѡсније кроз школу и у кѡлтурно-уметничком друштву Желѣзничар, гдѣ сам стйгла до ветерѡна и нѡдам се дѡ ћу јѡш нѣкад да зайграм. А стрѣљаштво, и тѡ сам пѡчала врло мѡла, с ѡбзиром да сам одрѡсла на стрѣљани, с ѡбзиром да је кѡћа поред сѡме стрѣљѡне. Пѡчала сам са нѣких шѣс-сѣдам гѡдина да одлѡзим, наўчила да пуцам и мѣни тѡ бйло интресѡнтно, ѡнда сам прѣстала да се бѡвим тйме,

с ђбзиром да сам отишла на дрўге спортове и на дрўге ствѳари кѳје су ме занимале у тѳм пѳриоду одрѳстања. Врѳтила се на стрелѳаштво пѳново, да кѳжем, у нѳких тридесет и нѳшто гѳдина. Вѳлим да пўцам и за фѳрму и да се дрўжим са дѳцом код мѳне у стрелѳани, де ми дѳца ствѳарно – напўне ме толѳко пѳзитивном енерѳгијом, да је тѳ, ја н умѳм д обѳјасним. И сѳд се тѳкмичим, йдем, знѳчи, да им испўним, ѳто, да кѳжем, понѳкад кад им зафѳли нѳко од ветерѳна, па да мѳгу да им допўним и кад нѳма дѳвољно дѳце, а тѳкмичим се за свѳѳу фѳрму, гдѳ ђбично вѳлим и да побѳћујем.

М. М. (рођена 1944. године, И4)

О животу и супругу

Дѳ смо се бѳше мѳ упѳзнали – нѳ знам. У колѳнији смо тѳд стѳновали, у фѳбрику шѳћера, сѳне, јер ѳегов ѳтац добио стѳн у колѳнију, а ѳвде јѳш нѳсу добили кўћу, кѳо, национализовано. И ѳнда, седамдѳз дрўге смо из колѳније прѳшли ѳвде, а шездѳс пѳте смо се ўзели и тѳмо смо жѳвели. Тѳмо се ѳба детѳта рѳдила. Сѳдам гѳдине смо бѳли у колѳнију, стѳновали, па смо пѳсе прѳшли ѳвде. Пѳсе попрѳвљѳј, попрѳвљѳј, цѳо вѳк попрѳвљѳј ову кўћу, па пѳсе попрѳвљѳј йсто ѳчево... сѳм прѳвимо кўће и нѳшта... Него дѳбро, фѳла Бѳгу... Тѳ си мѳн превариѳ, нѳје јѳ тѳбе... ймо двѳ, после ме не пўшташ д йдем... Него такѳ ти то, сѳне. Дѳбро, нѳје лѳше детѳњство, свѳко пѳмти да му је лѳпо кад свѳ бѳло тѳко. И тѳко, што кѳже, кад пѳсе... Пѳсе сам јѳ йшла на кўрс шнѳјдерски, па сам йшла и у Нѳви Сѳд, на- на стенографѳију сам... И тѳмо сам – сад нѳ знам ни дѳ ми тѳ – ймала сам тў свѳ, онѳ црѳта, тѳчкица... нѳ знам тѳ, дѳ знѳм, тѳ сам мѳгла да бўдем новинарѳка, сѳне. Овѳј ми нѳ даде нѳшта. Са онѳ сам дѳшла и вѳше нѳсам ни отишла нѳгде ☺ вѳше ме нѳје пустиѳ из кўће д изѳђем ☺ ал штѳ да рѳдиш...

О својој свадби

Па знѳш кѳко, јѳ нѳсам ймала ѳну дугѳчку хѳљину кѳо што сѳд... него ѳнда и ѳно врѳме бѳло крѳтко, знѳш, па сам јѳ шѳла, јѳ сам сѳма сашѳла хѳљину, онѳко ђбично што кѳжу и ђбичан матријѳл и овѳ, "мѳла сам кѳо... хѳљину и ѳнда гѳрњи дѳо, ѳнда скинем гѳрњи дѳо па сам тѳко... јер јѳ нѳ знам дѳ нам и слѳке, нѳшта нѳам, свѳ смо погубѳли, нѳмамо нѳшта. Сѳм што сам се слѳкала, тѳ смо, стѳвили ми вѳнац на слѳкање, нѳшта вѳше. Нѳсмо бѳзна штѳ нѳшто баш мнѳго пѳли. И гѳстију смо имѳли дѳста у колѳнију, па ѳѳгови су и бѳли пўно, око четрдѳсет-педѳсет гѳста су бѳла. Јѳ се не сѳћам, брѳ, мўзике. Бѳо армоникаш, и онѳј дебѳли, бѳсација, и виолиѳна. Влѳјче нам бѳо старѳјко. Влѳјче нас тѳро да устѳнемо, па да чўчнемо, штѳ бѳше... тѳ се

сећам, нешто да певамо... Кафу ми драга испеци, како беше... ал добро, то ти је више било прдо, али добро. Ми смо више упрдо, као. Мдја сестра кад се удавала, онда је било ондо право, сељачки, што кажу – ишли су на врело, у Сење, па онда пуцали, па све то сине, а ја нисам. Дада се удавала у јесен, ја у прдолеће. Сестра се у Раваницу венчала, онда посе йду у Раваницу на венчање, и тако сине. Посе кад се врате назад, онда, све – веселе и фино. Па добро, то су ти као... то на село је било љубав, а овде ми нисмо толико, йма ко хће, али већ се губи сине то, нема то толико као што је било.

О детињству

Па и бата био, па ватао врапци. Ја сам највише волела кад ухвати врапци на клопку, као тиква, онда с ондо, направити бата то и онда ставити на јабуку и хватати врапци. Они врапци кад с испечу на ражањ, ја сам ондо много волела, сам крчка, они врапчићи... ☺ Све смо ймали сине, ймали смо и свиње, и козице, и овце, кокошке, ймали смо и ћурке и гуске, ал нама било преко пута, п онда река, па се тамо и у реку саме те животиње... ишли и враћају се кући. Фино нам било, да ти кажем. Све смо, али јарићи смо највише волели, ймали смо сви козе и овдо, ймали смо јарићи, ја мисим по три-четри јарета смо ймали, и онда сваки – брат прво бира, сестра, па ја. И кад треба да закољу јаре, ја нећу да једем њихово јаре, кад мје јаре – мје јаре кад закољу – ја нећу мје да једем, него једем њихово, кад они ☺ закољу, а било ми жао, јарићи стварно много били добри, ја сам њи много волела... Сви су они били добри, једино свиње што мораш кући, на пример, или йдемо да чувамо, на пример йдем у школу, мора да учим и да чувам свиње, и кад се вратим, посе йдем у школу сине. То јесте било... свиње као мало, а козе и овдо пустимо и оне йду саме и саме се и врате, йсто живину, све шотке, гуске, и овдо, све йде то у реку, све сами долзе. А ймали смо и, што каже, и плаћ доста велики. Све смо то посе прдодали. По баште – ймали смо све, ймала сам и њиве, ймала сам виноград, ймала сам баште, ймали смо три њиве, садили смо жито – једну годину жито, другу годину кукуруз, па опет, тако смо... и жито йсто кад буде, ми морамо, сви смо морали... Кдси се, отац кдси, ја бацам ужићи као најмлађа, а брат и дада везују, и мајка, ел отац ми био машиновођа, па више није био кући, него што био. Све смо ми морали сами, е кад буде врша, онда сви йсто – сестра ондо – онај комбајт, како се зове – вршалица – она на то; бата – шта беше он – он баца горе, а ја скупљам ону сламу, била сам најмлађа ☺ није било лако, мдг ти кажем, ондо, па прашина, па све, ал добро, све то ми било интресантно, све ти фино, што каже... Ми смо се много йграли, поготиво ја и брат. Ми смо били мало немирни. Дада – она па била мало

такше, што каже. Била ма̀ло више зато што није ни йшла у шко̀лу уопште. Ја и ба̀та кад бѹдемо... а мно̀го смо ймали децу у на̀шу околину, па ми смо би́ли сигурно једно двајс-тријез детѐта... сва̀ко је има̀о скоро̀ по три детѐта, сва̀ка ку̀ћа, а све у на̀шу погото̀во ма̀лу, ди смо ми́ би́ли, од мо̀ста према йзвор го̀ре. Ми смо би́ли, ка̀о та на̀ша ма̀ла, није смео̀ ни́ко да... Сва̀ко је ймао̀ по три детѐта, сва̀ка ку̀ћа и – ка̀кви, од старијих, од бра̀та сви ймали мушка̀рци скоро̀, па онда̀ ни́ко није смео̀ да до̀ђе, си́не, неко̀ да до̀ђе са странѐ, док не пита̀ ел мо̀же да про̀ђу ту̀ и да до̀ђу, на при́мер. Ел мо̀ја да̀да кад требала̀ се уда̀, они не́ма, не да̀ју, него док̀ они оцѐне да пу̀сте младожѐњу да до̀ђе. ☺ Већ и ја сам по̀се прѐшла ова̀м у Ћу̀прију, па за̀то та̀ко и би́ло ло̀ше. ☺

*

Ја сам зара̀живала̀ оцу̀ и мајцѝ па̀ре јо̀ш у де́те сам би́ла, ства̀рно. Кад сам тр̀говала̀ пр̀во са па̀приком, до̀бро, то̀, па такорѐћи јесам тр̀говала... искуп̀јем, искуп̀јем, картирам у во̀з, ймам пр̀ву кла̀су, ја ле́гнем, спа̀вам, и док̀ до̀ђем до̀ Сење, што ка̀же, они сви́ ме желе́зничари зна̀ли, они онда̀ – мајка̀ до̀ђе, па ме саче́ка, и ја йдем ку̀ћи да спа̀вам, она̀ оде за Се́њски Ру̀дник и про̀да па̀прику, а то̀ би́ла свѐ ова̀ква па̀прика, си́не, немо̀гуће – македо̀нска па̀прика... И за̀то ме́не о̀тац мно̀го, мно̀го ме це́нио за̀то што сам ја би́ла сна̀лажлива̀ мно̀го. Ка̀ко ја, де́те, йстина – ја не́ знам ни ко̀лко сам има̀ла го̀дине...

О женидби свог брата

И бра̀т, бра̀т се йсто, бра̀т се оженио̀, па до̀шо код ме́не у колони́ју. И снајка̀ ми у ства̀ри мо̀је йсто го̀диште – Де́са – она̀ Македо̀нка. И она̀ до̀шла код ме́не ка̀о да – та̀ко ми ре́кла – ја сам се би́ла у́дала – да до̀ђе да пола̀же ср̀пски; а ме́ни па ни́је би́ло на па̀мети да она̀ из Македо̀није до̀ђе да пола̀же ср̀пски – шта̀ ће о̀вде – ал ни́је ми то̀ па̀ло на па̀мет. И она̀ до̀шла код ме́не, па бо̀гами, ко̀лко би́ло, ме́сец-два̀ да̀на седела̀ код на̀с, и по̀се ја ка̀ко ћу̀ да се отка́чим од не́ ☺ ја ўздем па упоз̀нам је са мо̀г бра̀та ☺ и он седео̀ та̀ко, та̀ко и ја – шта̀ на кра́ју – ја по̀се ка̀жем ба̀ти – ба̀то, каже ја би се, Ми́ро, оженио̀ са њо̀м – па ка̀ко д̀ћеш; шта̀ да му ка̀жем, ре́ко, ако до̀ђу ти́ Македо̀нци па нас побй́ју ова̀мо, ће да ка̀же, а и она̀ – ни́сам сме́ла, ни́сам сма̀трала да она̀ са̀м до̀шла она̀, ни́ти сам и зна̀ла ро̀дитеље, ни ни́ког... а ја сам па у Македо̀нији, си́не, ја сам мно̀го тр̀говала̀ са па̀приком. Ја йдем – ймала сам ре́жи-ка̀рту – ни́сам ни пла̀ћала ни́шта во̀з – зна̀ш, ре́жи-ка̀ртица. Ја бе́сплатно йдем, си́не, йшла сам сва̀ку неде́љу у Македо̀нију, у Ско̀пле. Ал са̀мо што ми пока̀зо о̀тац дѐ, јел и он је пу̀тово, на при́мер, та̀мо, и ја о̀дем, искуп̀јем па̀прику, а

џни су љмали – овџква папрџка, па дџбела, знаш онџ. Свџку недџљу јџ џдем у Скџплџе, и отџшла сам са јџдном што бџла кафеџџка, џдата бџла за јџдног, и џна из Македџније, и са џџм џдемо у Скџплџе и испазџрим папрџку, џна џде код џџни, па ме јџдном вџдила тџмо, и тџ сам мџју Дџсу упџзнала, на Дџрјанско јџзеро, сџне. Њџ сам упџзнала, и џјде, џе се кџпамо. Мџне стрџх, мџсим, кад поглџдам онџ дугџчке, џма у онџ јџзеро – неџу јџ да глџдам дџ џдем, и тџко смо се упџзнали, и она одџтле – замџси тџ – џна запџнтила, и она дџшла, кад сам се јџ џдала, она дџшла код мџне, него сџдбина, џпет, што кџже – и тџко, што кџже, да сам јџ...

Г. Ч. (рођена 1944. године, И5)

О детињству

Сџћам се сџмо кад сам џчила да вџзим биџџклу да сам вџзила у шкџлско, све у круг, и кад сам изџшла на џлицу, јџ удџрим у прџве тарџбе ☺ џно, и пџднем, имам џжиљак на колџно... и бџло је некад мџжда оно у шкџлу... црне кџцелџе, џнда бџла крагна, манжџтне, берџта са брџјем, тџ се сџћам... и штџ јџш... џграло се, џграло се кџзарачко кџло, пџсте мџзику на звџчнике и џнда се у шкџлско двџриште и џграло, џграла се шкџлица, онда џно... штџ бџше јџш... немам појма... жмџрке, не знам, и тџ смо... џнда бџло забрџњено да се после џсам сџти – није смџло на џлицу, а мџ се – џдемо дрџгом џлицом, џно – штџ, џсам сџти, некад се јџш вџди, лџто – у дџвет тџк мрџк пџда, у пола дџвет. Мџ џдемо џном џлицом Влџдимира Нџзора, па онџм џза, па иза шкџле... и џно изџђемо овџмо на глџвну, и сџкријемо се... бџле неке тџјице и тџ се сџкријемо, џспред код шкџле, и прџђу нџставници, мџ ништа... па кџо дџте, шта ја знам... попнемо се на дрџво, џмали смо јџдну јџбуку у двџришту и тџ полџгамо, мџсим, лџгнемо на дрџво, такџ, згџдно бџло... и џнда прџчамо и... а нџсам вџлела мнџго да џчим... мџја сџстра од џјака и мајка јџ џмрла, и џтац, после маћеху, џн се ожџнио бџо, ал џна зџврши тргџвачку и џдала се у Дџспотовац и рџдила у рџбну кџћу, на кџсу, и све дџбро... мџја Мџра покџјна... џна долџзила код мџне, а мџж јџ отџшо у Рџсију и тџмо се ожџнио... тџмо, а џн мџталостругџр, џн бравџр... и тџко, и долџзио јџдне гџдине на вџшар...

О својој удаји и из живота

Па џкономску сам упџсала; прџдала сам све, документџцију за џкономску шкџлу и нџсам бџла примљена, и јџ после... џшли смо у Сџње, тџ се сџћам, на неки сабор... бџо... онџ кад џма у Сџње... и мој тџча покџјни кџже мџјој мајци – ел вџдиш џно двџје тџмо – а џно двџје неки, џни се грџле, џубе

и ђно, и каже – ё, тако ће – каже – и твоја ћерка, него да ми то лепо – и дође ђн код мђг ђца, и разговáрали, и свё, и мђј Свёта покђјни дође и разговáрао са мђјим ђцем и овáј пристáне, и тђлко, и пђсле трђ мёсеца, мђжда, кђлко прђшло... ми се ўзмемо, и ђно, ђвај... стáра кућа сá^а ћу да прáвим пђродично стáбло у ђно... дё ми стáра кућа, ћу да прáвим... мђја слика п ђнда... Свётина, па ђнда дёца, пá Дрáган, Бáне, па ђнда њђхова дёца и тђ... па ђнда стáвим вáльда Дрáганову, па Бáнетову слику, па њђхове пђродице па ђнда рёдом ђно, ел знáш... ишли смо са фолклђром, па ђдемо, ђн ми кўпи, тђ се сёћам, кўпи ми јёдну мáраму и чоколáду ☺ и ђно, са фолклђром смо ишли, бáш смо ишли ђно, ал дђбро, тáкво је врёме бђло, ишло се – ђдеш, рёцимо, ишли смо у Цёље, а Словёнија је бђла у ђно врёме – тђ је кђје гђдине – ђсам- деведёсет и... нё, јá сам с ўдала шездёсете, а кáд смо ми ишли пђсле... кђлко Бáне ймао... Дрáган ймао гђдину дáна, а Бáне мђжда нђје ни бђо рђђен тáда... шёсет прве... Кђје брё смо ми тђ гђдине ишли... шёсет друге мђжда... и долáзио чђвек из Кђло да нас спрёма, и спрёмђо фолклђр ко Бђг, свё онђ, знáш, у ствáри, дђбро, нáше йгре, и нёшто је препрáвљао мáло и тђ је бђло – кáкви – и ишли смо ми... а кад бђле медицинке, тáд нђсам ишла. И ми ђдемо у Цёље и ђнда смо ишли у стáри грáд, у нёки хђтел смо бђли, тђ се сёћам... а јá ђдем, па се измўзем, ђно, знáш, па стáвим бёо шáл, свђлени сам ймала, па стáвим хлáдну вђду, ел знáш, ђно да- да... одбђла сам тáд Дрáгана... јá мђсим да тáд Бáне нђје бђо ни рђђен... И трђ, чётри дáна, кђлко смо бђли, ал бђло богђвски... п ђнда ймам слику што смо ишли, кáкђ се зђве овђ јёзеро брё, ђвди нёгде... чёк да се сётим... и тў смо йграли, ймам слику, ймам áлбу-ме, не мђгу сáд да вáдим да ти покáжем свё онђ из фолклђра...

*

У осáмнес й по сам ймала двá сђна. Прáвили смо и свáдбу и весёље и бђо Жђика хармоникáш, Бђг да му дўшу прђсти... ђн свђрао, Жђика... Тў бђло, у двђришту, и бђло дђбро у ђно врёме. Јá мђслим да је тђ бђло у гáражи да смо прáвили... па нё знам, не мђгу да се сётим. Бђло сђгурно педесётак лўди, али дђбро, у ђно врёме тђ је пўна кáпа... ймала сам рђзе хáљину, тђ знáм да сам, тђ ми шђла јёдна Словёнка, ђвди на Слáвију стáновала, ђвај, рђзе хáљину, па бђла овáко свё онђ, знáш, као фáлтице са крáгном нёком, а тђкицу, штá знáм, тђ сам позáјмила од дђкторке Зђре Мáрковић, од снáје њёне. А овђ Јагодђнци су бђли тў, њёни- њђхови рђђаци, до мёне, и ђнда ми ђни препорўчили, тђ сам позáјмила, ймала сам бёле рукáвице, па бёли шáл вўнени, лёп оно вёлики, и тў рђзе хáљину са звёздицама; само пресијáвају, мђсим, рђзе мáт, свђла, а звёздице сјáјне онђ, знáш... мнђго лёпа хáљина

била. Све сам раздавала, брѐ, све сам раздавала... и сад глѐдам неке сукње кѐје ми трѐбају, нѐма их начи... дала сам мѐјој Дани, пѐног кѐца ђнела и мѐжда брѐсала и пѐдове са онѐм ал...

О послу и старости

Па успѐвало се, чували смо и кокѐшке, бѐле и жуѐте, купио кавез, и свиње смо чували, и све мѐгуће; и у њѐву сам ѐшла са рѐдителѐима, све се стѐгло, све, ваљда си млад, па све мѐжеш. Кад си млад, све мѐжеш, а кад остариш – ништа. ☺ Сад лѐжим док као ја ђу и кѐлко ђу; устанем у седам, у ђсам, кад, како, помѐгнем кѐлко мѐгу и ако мѐгу, спрѐмим рѐчак ако мѐгу, и ништа више не дирам, и повѐчем се, пошто не вечѐрам, ја се повѐчем, а ђни сѐми кѐпе – ѐли кѐпе нѐшто, ѐли нѐшто напрѐве, и тако.

С. С. (рођена 1946. године, Иб)

О свом школовању и послу

Завршила сам осмогодѐшњу шкѐлу и прву гѐдину ѐкономске шкѐле, а ђнда је тѐта написао писмо да не мѐже више да ме шкѐлује и да се врати кѐћи, и моја рѐзредна у ѐкономској шкѐли каже да... ѐмали смо ђнда, јѐдан од прѐдмета је бѐо датилографѐја, и ђна каже да прѐђем ја да полажем клѐсу, да не ѐдем више на наставу и да полѐжим за дактилографа и да ѐдем кѐћи. И тако ја од полугѐђа прѐђем сѐмо на – ѐшла сам сѐмо на часове дактилографѐје, и завршим тѐ, и дођем кѐћи. А у интернѐту сам стѐновала. Ту сам стѐновала и, па дѐбро, била сам сиромѐшно дѐте, нѐсам била елѐта, и тако, заврших ја кѐрс и дођох. Дѐбила сам клѐсу, ђма сам ја дѐбила клѐсу, нѐсам пѐсле, као ђве што су радиле сѐ мном, ђне су ѐшле да полѐжу, оне завршиле трогѐдишњи кѐрс, ја сам гѐдину дана ѐшла на кѐрс. И тако, запѐслила се пѐсле, запѐслила се ђма кад сам дошла. У јѐсен отѐшла сам код другѐрице у Бѐр и пѐшто бѐли нѐки – ѐнѐн нѐки стрѐц бѐо нѐки, нѐшто у ђпштини, нѐ знам ја, инжењѐр рѐдарски – и мѐне запѐслио ђмах, и остѐнем ја, а ђни ме планирали за њѐховог нѐког Мѐрка који је бѐо четвѐрта гѐдина ѐчитељске. Планирали ме ☺ за снајку, а мѐни се тѐј Мѐрко уђпште није свиђао јѐдан брѐка плави, и тако ја ђстах гѐдину дана, ђнда би зѐмљотрес у Скѐпљу, и овај мѐне пѐсте да дођем кѐћи, а у плану сам бѐла да ѐдем за Завод за урбанѐзам и изградњу ђбјеката друштвеног стѐндарда, тѐ је одѐлење ђпштине, и планирали ме, пѐшто сам девѐјка, сѐма да ѐдем на градилиште у Скѐпљу. Ја дођем кѐћи, у Добрѐчеву мѐја бѐба – нѐ, тѐмо ће ђпет да с трѐсе, ѐма да се дѐси тѐ, дѐси ђво, и ја остѐнем тѐ, у Добрѐчеву. Како сам ђстала у Добрѐчево, тѐ је нѐгде јѐсен, презѐмила сам и четрѐнестог фѐбруара сам пѐ-

чела у Фабрици шећера, а у међувремену сам и обилазила мoју школу Ђуре Јакшић, па ми помагали наставници, па сам куцала, онда су почели статути да се праве, па сам, Мита Ђулић је био неки функционер у Гимназији, па сам куцала њима стaтут, па сам куцала школе Ђуре Јакшић стaтут, па сам за комитет куцала неки стaтут и онда ме неки Јевђевић позове да дођем у Шећерану, ја дођем у Шећерану да куцам такође стaтут, и онда се и запослим у Шећерану, и тако сам остала да радим у Шећерани све до краја. Наместило се, мада, кад погледаш, у Бору сам имала тридесет три хиљаде плату, кад сам дошла овде, у Шећерани ја сам добила шеснес хиљада плату, и тако.

О својој удаји и браку

Мог мужа сам упознала касно, шездесет шесте године, у Шећерани, он је био у војсци кад сам ја дошла у Шећерану, кад сам се и запослила, и онда, носила сам штафету, сећам се, и на тргу испред, у Ћуприји се предавала, и овај, он ишо веспом – ено је тамо – и тако, некако се упознали... Није било то оно љубав на први поглед, него једноставно излазиш да имаш с ким и мало – нит велика љубав, нит нешто посебно... Нису ме волели нити његови, нити сестре, нити мама и тата, нити нико ме није волео, нико... не знам зашто, али опстали смо ☺ али јесте баш тако. Венчали смо се дваесет шестог маја шездесет осме године, а Влада се родио десетог јула шездесет осме. Није било гостију, ја сам спремала ручак, ту, у старој кући, и пошто нису хтели ни свекар ни свекрва да чују, заове су пролазиле, нису ме познавале, имала сам једног, из фабрике другар један, Малиша из Буљана, е, каже Славче, идемо брѐ код Љубе Гурмана, то је била нека кафаница... Некад је била... Свратимо код Љубе Гурмана, а да ти кажем, венчала сам се у црној новогодишњој хаљини, знаш, онда се носило симонида, они широкі рукави, трапез доле, само сам скинула оне перле, шљокице што било, све сам поскидала и овај, у томе сам се венчала, јер нормално, била сам дебела, и овај, Вера фотограф, ако знаш, она ми је ставила од ћилибара перле неке оволике овде – јаоо, Славице, па то је толико монотона – кад би знала, Вера, мени је све монотона, ајде... И тако, ставила она, мене украсила мало, сликали смо се и смејали смо се до изнемоглости, имала сам другог – ја не знам ко ми је кум, ко је шта што је главно, два сведока, ја нисам имала кума и старог свата... И Бранко ми је био кум, умро био, а Малиша је још жив. И тако, били смо код Љубе Гурмана и после смо дошли кући, нормално, ништа, нисмо се ни до увече задржавали, то је било онда тако, и ето, то је то. Његови тата и мама су му у овој кући, а оно је била другачија кућа, ово је реновирана кућа. Првих година тај брачни живот – лепо и страшно – мислим, нисам имала

малтене ни на шта права, било је глупо, то је оно – прџсти људи; џпет мџји били напреднији иако су радили на сточарству и таџа, и мама. Таџа ми је радио на крупну сточарству, то су краџе и ☺ то, а мама на ситном, то су свиње ☺ и џвај, мџји су били промџћурнији и проуџанији, ако ми је свџкар био на желџзници, желџзничар био. Сџки је џчителџску школу завршила, Виџки је гимназију завршила и радила исто на желџзници, али ни јџдна, ни дрџга ме нису познавале кад прџђу кроз двџриште, а пџсле су биле дџбре према мџни. Пџсле сам и са свџкрвом била фантастична, више нисам била ни онаква, ни оваква... него смо биле тим. И са свџкром, мада свџкра... џн мџне није вџлео, и ја њџга нисам вџлела. Нисам вџлела такве људе, и дан-данас не вџлим такве људе...

ЛИТЕРАТУРА

- Бошњаковић 2020: Жарко Бошњаковић, Инвентар и дистрибуција прозодема у говору Баваништа, у: Снежана Гудурић, Биљана Радић Бојанић, Предраг Мутавџић (ур.), *Језици и кулџуре у времену и џпростору IX/1*, Нови Сад: Филозофски факултет Универзитета у Новом Саду, 373–385.
- Ивић 1985: Павле Ивић, *Дијалекџологија срџскохрваџског језика. Увод и шџокавско наречје*. Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књиџарница Зорана Стојановића.
- Ивић 1990: Павле Ивић, Акцентуација српскохрватског говора Уљме, *О језику некадашњем и садашњем*, Београд: БИГЗ – Приштина: Јединство, 199–206.
- Ивић 2009: Павле Ивић, *Срџски дијалекџи и њихова класификаџија*, Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књиџарница Зорана Стојановића.
- Ивић – Реметић 1981: Pavle Ivić, Slobodan Remetić, Bukovac (OLA 83), *Fonološki opisi srpskohrvatskih/hrvatskosrpskih, slovenačkih i makedonskih govora obuhvaćenih Opšteslovenskim lingvističkim atlasom*, Pavle Ivić (red.), Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, 573–578.
- Пецо – Милановић 1968: Асим Пецо, Бранислав Милановић, Ресавски говор, *Срџски дијалекџолошки зборник XVII*, 241–367.
- Лабов 1984: William Labov, *Field Methods of the Project Linguistic Change and Variation*. John Baugh, Joel Scherzer (eds.). *Language in Use: Readings in Sociolinguistics*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, 28–53.
- Лончар Раичевић 2018а: Александра Лончар Раичевић, О акценатским карактеристикама српских говора у Банатској клисури (Дивич), *Зборник радова Филозофског факултета у Приштини XLVIII/2*, 287–298.
- Лончар Раичевић 2018б: Александра Лончар Раичевић, *Нагласне карактеристике српских говора у Румунији (Стара Молдава)*, *Октоих*, Часопис Одјељења за српски језик и књижевност Матице српске – Друштво чланова у Црној Гори VIII/9, 37–44.

- Лончар Раичевић 2020: Александра Лончар Раичевић, *Акцентајски систем српских говора у Румунији (Пољадија)*, у: Михај (Миља) Н. Радан (ур.), *Исходишћа* 6, Савез Срба у Румунији: Центар за научна истраживања и културу Срба у Румунији, Филозофски факултет Универзитета у Нишу, Филолошки, историјски и теолошки факултет Западног универзитета у Темишвару, 173–182.
- Лончар Раичевић – Цветковић Теофиловић 2018: Александра Лончар Раичевић, Ирена Цветковић Теофиловић, *О акцентајским карактеристикама српских говора у Банатској Клисурси (Белобрешка)*, у: Михај (Миља) Н. Радан (ур.), *Исходишћа* 4, Савез Срба у Румунији: Центар за научна истраживања и културу Срба у Румунији, Филозофски факултет Универзитета у Нишу, Филолошки, историјски и теолошки факултет Западног универзитета у Темишвару, 159–170.
- Мејерхоф и др. 2015: Miriam Meyerhoff, Erik Schleeff, Laurel MacKenzie, *Doing Sociolinguistics: A Practical Guide to Data Collection and Analysis*. London and New York: Routledge.
- Ракић-Милојковић 1987: Софија Ракић-Милојковић, Основне фонетске особине говора Доње Мутнице (код Параћина), *Прилози проучавању језика* 23, 29–61.
- РМС 2007: *Речник српскога језика*, Нови Сад: Матица српска.
- Симић 1972: Радоје Симић, Левачки говор. *Српски дијалектолошки зборник* XIX, 1–618.
- Средојевић – Суботић 2011: Дејан Средојевић, Љиљана Суботић, Дугоузлазни акценат у новосадском говору: фонетске карактеристике и фонолошка интерпретација, *Зборник Мајице српске за филологију и лингвистику* LIV/2, 109–133.
- Суботић и др. 2012: Ljiljana Subotić, Dejan Sredojević, Isidora Bjelaković, *Fonetika i fonologija: ortoepska i ortografska norma standardnog srpskog jezika*, Novi Sad: Filozofski fakultet.

ИЗВОРИ

- Општине у оквиру Поморавског округа, илустрација. CC BY-SA 3.0, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=324885> (приступљено марта 2022. године).
- Поморавски округ у односу на друге округе у Србији, илустрација. <https://en-academic.com/dic.nsf/enwiki/366706> (приступљено марта 2022. године).
- Поморавски управни округ, https://sr.wikipedia.org/sr-ec/Поморавски_управни_округ (приступљено марта 2022. године).
- Ђуприја, [https://sr.wikipedia.org/sr-ec/Ђуприја_\(град\)](https://sr.wikipedia.org/sr-ec/Ђуприја_(град)) (приступљено марта 2022. године).

Miljana Čopa

THE DISTRIBUTION OF LONG-RISING ACCENT
IN SPEECH OF ČUPRIJA

S u m m a r y

Čuprija is settled in The Pomoravlje District, a region in central Serbia, which belongs to the northern part of the Kosovo-Resava dialect. When it comes to accentuation, according to the current descriptions, the northern region of Kosovo-Resava dialect is characterized by the new three-accent system, with the shift of the short-falling accent from the final syllable, which kept its quality when transmitted to a previously short syllable, while in the syllable that was previously long, after the transfer, a long-rising accent is realized. This research aims to examine the distribution of the long-rising accent in the speech of Čuprija. The corpus for this research includes spontaneous conversations with six speakers from this area, who belong to two different generations. We wanted to determine to what degree the long-rising accent transfers to the previous syllable, so its distribution was analyzed in the collected corpus. The results of the research have shown a new state of accents that characterizes the language of the northern area of the Kosovo Resava dialect, ie. the speech of Čuprija, which implies a newer three-accent system with a consistently transferred long-rising accent and without pre-accent quantity. We concluded that the process of losing pre-accent lengths, ie. the transfer of the accent which resulted in a long-rising accent in the speech area of Čuprija is completely finished.

Keywords: long-rising accent, Kosovo-Resava dialect, Pomoravlje District, the speech of Čuprija.

Институт за српски језик САНУ
Београд
miljana.copa@isj.sanu.ac.rs

(Примљено: 29. марта 2022;
прихваћено: 27. септембра 2022)